

Postbus 4 NL-5280 AA Baxtel
Bosscheweg 107 Baxtel
platform@binnenstadsmanagement.org
T +31 (0)411 850 599
F +31 (0)411 850 401

205.00471.070100_1
29 november 2012

platform
binnenstadsmanagement

www.binnenstadsmanagement.org

Verslag themabijeenkomst 'De weerbare binnenstad'

8 november 2012

syntrus | achmea

MAB
DEVELOPMENT

BRO

CÓRIO

nsi

SYNCHROON

De activiteiten van het Platform Binnenstadsmanagement worden mede mogelijk gemaakt door bovenstaande begunstigers

Inhoudsopgave

pagina

Programma	3
Deelnemerslijst	5
Welkom	11
Hoezo weerbare binnenstad?	13
Beleving in binnensteden: wat betekent dat concreet?	15
Vestigingsvoorwaarden voor retailers	17
De consument aan het woord	19
Praktijkverhalen voor een weerbare binnenstad	21
Consumentengedrag vanuit een macro-economische visie	27
Werk aan de winkel? Lessen uit aanpak kantorenleegstand	29
Reflectie op de dag	31

PROGRAMMA

- 10:00 uur **Ontvangst** met thee en koffie
- 10:20 uur **Opening** door Felix Wigman, voorzitter Platform Binnenstadsmanagement, en Jan Kamp, voorzitter SSM Retail Platform
- 10:25 uur **Hoezo weerbare binnenstad?**
Chantal Riedeman, dagvoorzitter en shopoloog bij Shopology
- 10:40 uur **Beleving in binnensteden: wat betekent dat concreet?**
Ingrid Janssen, Associate Professor TiasNimbas Business School
- 11:10 uur **Vestigingsvoorwaarden voor retailers**
Jacob de Jonge, voormalig CEO van De Bijenkorf
- 11:40 uur **De consument aan het woord**
Door een internationaal vermaarde marketingdeskundige (Rob Janszen)
- 12:30 uur **Lunch en netwerkmoment**
- 13:45 uur **Praktijkverhalen voor een weerbare binnenstad**
1. **Meten is weten, weerbaarheid van winkelcentra**
Tommy Walvius, adviseur retail BRO
  2. **Den Haag anticipeert**
Leonard Kok, algemeen Directeur Dienst Stedelijke Ontwikkeling gemeente Den Haag
  3. **Keuzes om te investeren**
Anne-Lize Hoftijzer, Portfoliomanager Development MAB Development
- 14:45 uur **Consumentengedrag vanuit een macro-economische visie**
Jaap Koelewijn, Professor Corporate Finance Nyenrode Business Universiteit
- 15:15 uur **Werk aan de winkel? Lessen uit aanpak kantorenleegstand**
Hans de Jonge, hoogleraar Real Estate Management TU Delft
- 15:45 uur **Interactieve discussie** met de zaal aan de hand van prikkelende stellingen
- 16:15 uur **Reflectie op de dag**
Door dagvoorzitter Chantal Riedeman en de voorzitters van het Platform Binnenstadsmanagement en SSM Retail Platform

DEELNEMERSLIJST

Organisatie

AKD
 AKD
 Gemeente Alkmaar
 Gemeente Almelo
 Gemeente Almelo
 AM
 AM
 Vereniging Amsterdam City
 Stad Antwerpen
 Stad Antwerpen
 Gemeente Apeldoorn
 Gemeente Apeldoorn
 Gemeente Apeldoorn
 Gemeente Apeldoorn
 Arco Retail Vastgoed Adviseurs
 ASR Vastgoed Ontwikkeling
 ASR Vastgoed Vermogensbeheer
 Gemeente Assen
 BDO Corporate Finance
 Gemeente Bergen op Zoom
 Gemeente Bergen op Zoom
 Bessels architecten en ingenieurs BV
 Bestseller
 BlauwVliet Vastgoed
 Bouman Visscher van Limbeek
 Bouwfonds REIM
 Gemeente Boxtel
 Gemeente Boxtel
 Gemeente Breda
 Bricks advocaten
 BRO België
 CBRE Development Services
 CBRE
 CBRE
 CBRE
 CBRE
 CBW-MITEX
 CityWorks
 Coolinvestments
 Coolinvestments
 Corio Nederland
 Cushman & Wakefield
 Cushman & Wakefield

Contactpersoon

de heer L. Daams
 de heer F. van Westrheden
 de heer S. Dekkers
 mevrouw A. ter Harmsel
 de heer R. Schippers
 de heer K. Nuijten
 de heer P. Welles
 mevrouw C. Govaert
 de heer D. van Hofstraeten
 de heer R. Soeterboek
 mevrouw M. Boutkan
 de heer C. Frankena
 de heer R. de Graaf
 mevrouw F. Heinz
 de heer N. Fierloos
 de heer T. Draisma
 de heer B. Tiemstra
 mevrouw M. Greving
 de heer M. Spetter
 de heer E. Kuijpers
 de heer R. van Splunter
 de heer H. Bessels
 de heer F. Assarrar
 de heer T. van de Vliet
 mevrouw F. Schouten
 mevrouw M Rimmelzwaan
 mevrouw A. van Schaaijk-Wellerd
 mevrouw M. Wolf
 mevrouw M. van Haaren
 mevrouw A. de Fouw
 de heer J. Boots
 de heer J. Bender
 de heer T. Remmers
 de heer K. Taconis
 de heer D. Tesselhoff
 mevrouw S. Ziengs
 mevrouw S. van der Linden
 de heer R. van Velzen
 de heer F. Sinnema
 de heer B. Smit
 mevrouw C. Kievit-Droste
 de heer A. Boesveldt
 de heer G. van Dedem

Organisatie

Darthuizer Oase-Lease
Gemeente Delft
Stichting Centrummanagement Delft
MKB Delft
Gemeente Delft
Bureau Binnenstad Den Haag
Bureau Binnenstad Den Haag
Gemeente Den Haag
Gemeente Den Haag
Gemeente Dordrecht
Gemeente Dordrecht
Droogh Trommelen en Partners
DTZ Zadelhoff
Stichting Binnenstadsmanagement Ede
Gemeente Ede
3W New Development
Gemeente Eindhoven
eM-ON - CityWorks
Engelvast
Etam Groep
Euro Shoe Nederland
Euro Shoe Nederland
FGH Bank
Stad Gent
Stad Gent
Gemeente Goes
Gemeente Gouda
Gemeente Gouda
Ondernemersvereniging Graveon
Gemeente Groningen
Gemeente Groningen
Grontmij Vastgoedmanagement
Centrum Management Groep Haarlem
Vereniging van Eigenaren Binnenstad Haarlem
Gemeente Harderwijk
Gemeente Harderwijk
HBD
Gemeente Hengelo
Gemeente Hengelo
Ondernemersfonds Hilversum Centrum
Gemeente Hilversum
Hollands Vastgoed
Hoofdbedrijfschap Detailhandel
Stichting Centrummanagement Hoogeveen
Hoogvliet Beheer BV
Stichting Bezoekersmanagement Hulst
vz Ondernemersvereniging Hulst Vestingstad

Contactpersoon

de heer A. IJsink
mevrouw A. Abdulfatah
de heer J. van Dalen
de heer M. Kraaijeveld
de heer H. Wensveen
mevrouw P. Alkema
mevrouw L. Dalerup
de heer M. van Dam
de heer H. Zijdeveld
mevrouw E. Roggeveen
mevrouw R. de Vries
de heer K. Trommelen
de heer P. Mazereeuw
de heer A. Geensen
de heer D. Voorwinde
de heer R. Dackus
mevrouw V. Gielen
mevrouw M. Snel
de heer W. Engelberts
de heer J. van de Weerd
de heer N. Meerschaert
de heer E. Meijer
de heer L. van Dorp
de heer D. Inghels
mevrouw J. de Roover
mevrouw C. Eijkelenboom
mevrouw M. Broos
mevrouw J. Timmers
mevrouw M. Le Grand
de heer M. de Gier
de heer R. Torenbosch
de heer M. Heijmans
de heer F. Postma
de heer P. van der Spek
mevrouw H. Annink
mevrouw S. van Itegem
de heer C. van Gijn
de heer C. Hartendorp
mevrouw B. Koers
mevrouw M. van Drimmelen
mevrouw M. Drost
mevrouw M. Bakker
de heer O. Busch
de heer K. Raven
de heer C. Schreuder
mevrouw M. de Bruijn
de heer E. Peerbolte

Organisatie

Jeans Centre
Kamer van Koophandel Amsterdam
Kamer van Koophandel Brabant
Kamer van Koophandel Brabant
Kamer van Koophandel Limburg
Kamer van Koophandel Rotterdam
Stadsmanagement Leerdam
Gemeente Leeuwarden
Lexence
Locatus
Locatus
Locatus
LookFeel Consultancy - Branding & Beleving
M2 Advocaten
MAB Development Group
MAB Development Group
MAB Development Nederland
MAB Development Nederland
MAB Development Nederland
MAB Development Nederland
MAB Development Nederland
Majolee RetailVastgoedAdvies
Martin de Vries Advies
MK Illumination Holland
MK Illumination Holland
Nederlandse Raad van Winkelcentra
Stichting Binnenstadsmanagement Nijmegen
Gemeente Nijmegen
Gemeente Nijmegen
NSI
Gemeente Oisterwijk
Gemeente Oosterhout
Gemeente Oud-Beijerland
Gemeente Oud-Beijerland
Platform Binnenstadsmanagement
Platform Binnenstadsmanagement
Platform Binnenstadsmanagement
Platform Binnenstadsmanagement
Platform Binnenstadsmanagement
Progère
Quotus Research
Rabobank Nederland
Rabobank Nederland
Redevco Nederland
Redevco Nederland
Redevco Nederland
Retail Actueel

Contactpersoon

de heer P. Berg
mevrouw E. Jacobs
de heer P. van Moorsel
mevrouw K. van Vliet
de heer H. van de Port
mevrouw R. van Loon
de heer R. Uyldert
de heer T. Ettema
de heer B. Bekker
de heer A. Kluin
de heer P. Nieland
de heer G. Zandbergen
de heer M. Jonkheer
de heer G. Beij
mevrouw C. Frankenreiter
de heer J. Smit
mevrouw F. Dechesne
mevrouw S. Kramers
de heer L. Melchers
de heer J. Sinke
de heer J. de Vreede
de heer M. Majolee
de heer M. de Vries
de heer J. van Gemert
de heer B. Hulsbosch
mevrouw T. Vosjan
de heer M. Mulder
mevrouw I. Nieskens
de heer R. Schilder
mevrouw A. Raeke
de heer L. Beelen
mevrouw J. de Vries-Springer
de heer R. Esseboom
de heer C. van der Linde
de heer S. van Aarle
mevrouw N. van Gerwen
de heer H. Linders
mevrouw E. van der Velden
de heer F. Wigman
de heer H. Broekman
mevrouw C. van Cauter
mevrouw Y. van Genugten
mevrouw A. Smeltink-Mensen
mevrouw M. Out
de heer M. Rijntjes
mevrouw P. Roosen
mevrouw C. Ghazzi

Organisatie

Retail Vastgoed Adviseurs
 Retail Bouw Management
 Retail Property Management
 Retail Property Management
 Retail Visie
 Rijswijk
 RMA, Stedelijke Ontwikkeling & Vastgoed
 Gemeente Roermond
 Citymanagement Roermond
 Citymanagement Roermond
 Ronstreet Properties
 Gemeente Rotterdam
 Gemeente Rotterdam
 Gemeente Rotterdam
 Sacha
 Stichting Centrummanagement Schiedam
 Gemeente Schiedam
 Gemeente Schiedam
 Score Group
 Score Group
 Centrummanagement Sint-Niklaas
 SPF Beheer
 Gemeente Steenwijkerland
 Gemeente Steenwijkerland
 The Sting
 STIVO Retail Trainingen
 Synchron
 Synchron
 Syntrus Achmea Vastgoed
 Syntrus Achmea Vastgoed
 Syntrus Achmea Real Estate & Finance
 Tenstone
 Unibail-Rodamco
 Univé Stad en Land
 Gemeente Utrecht
 Gemeente Utrecht
 Valerino Management
 Van Haren
 Vastgoedmarkt
 Vastned Retail
 Bureau Binnenstad Veenendaal
 Stichting Venlo Partners
 Gemeente Vlaardingen
 Gemeente Vlaardingen
 Gemeente Vlissingen
 VVSG
 Gemeente Waalwijk

Contactpersoon

de heer P. Koet
 de heer J. Polderman
 de heer B. van der Meer
 de heer J. Pot
 de heer G. Rapati
 de heer N. van Vugt
 de heer M. Reinartz
 mevrouw M. Evers
 de heer R. Hendriks
 mevrouw P. Ramakers
 de heer J. Segers
 de heer G. Everraert
 mevrouw M. van Hattem
 mevrouw M. Hoekstra
 de heer E. Termeer
 de heer C. Coppens
 mevrouw V. van der Vlerk
 de heer R. Vredereg
 de heer W. Franken
 de heer J. Peters
 mevrouw D. Coppens
 de heer T. Jongerius
 de heer H. Kloosterman
 de heer R. Sturre
 de heer S. den Os
 de heer G. Apeldoorn
 de heer P. Bart
 de heer A. de Vries
 mevrouw M. Nievergeld
 de heer D. Swagemakers
 mevrouw I. van Zweden
 de heer T. van der Zouwen
 de heer J. van Haaren
 de heer J. Kamp
 mevrouw B. Hulscher
 mevrouw J. de Soet
 de heer L. Gravendeel
 de heer F. van Sebille
 de heer M. van Leeuwen
 de heer M. Snelder
 de heer P. Baten
 mevrouw M. Dankers-Warmerdam
 de heer S. Blom
 de heer A. Lamrani
 de heer B. Pouwer
 de heer B. Palmaers
 de heer D. Douma

Organisatie

Gemeente Waalwijk
WE Fashion
WE Fashion
Stichting Centrummanagement Weert
Gemeente Weesp
Wereldhave
Wereldhave
Stichting Marketing Binnenstad Winschoten
Gemeente Woerden
Woerden Marketing
Wonen boven Winkels Nederland
Afgevaardigde Zeist
Afgevaardigde Zeist
Ziengs Schoenen
Gemeente Zwolle

Sprekers

BRO
Gemeente Den Haag
MAB Development
Nyenrode Business Universiteit
Retailexpert
Shopology
TiasNimbas Business School
TU Delft

Contactpersoon

mevrouw O. Renders
mevrouw C. in 't Veld
de heer A. Meijer
mevrouw S. Blok
mevrouw A. Ankoné
de heer C. van Kaam
de heer L. Kleijn
de heer W. Koning
mevrouw C. van Dam
mevrouw K. Kusters
de heer T. van der Pas
mevrouw A. Lalai
mevrouw A. Verstappen
de heer E. Doornbos
de heer I. Tuqan
de heer J. Brayé

de heer T. Walvius
de heer L. Kok
mevrouw A.L. Hoftijzer
de heer J. Koelewijn
de heer J. de Jonge
mevrouw C. Riedeman
mevrouw I. Janssen
de heer H. de Jonge

WELKOM

Felix Wigman (voorzitter Platform Binnenstadsmanagement) heet ook namens Jan Kamp (voorzitter SSM Retail Platform) iedereen van harte welkom.

De samenwerking tussen het Platform Binnenstadsmanagement en SSM Retail Platform is vorig jaar goed bevallen en blijkt succesvol te zijn in het samenbrengen van de doelgroepen van beide platforms: gemeenten en centrummanagementorganisaties enerzijds en landelijke retailers en andere bij de winkel- en vastgoedsector betrokken partijen anderzijds.

Felix Wigman licht het dagprogramma toe. Voor de presentaties van de bijeenkomst verwijzen wij naar de website www.binnenstadsmanagement.org. De filmopnames van de dag zullen op korte termijn ook op de website verschijnen.

HOEZO WEERBARE BINNENSTAD?

Door Chantal Riedeman, dagvoorzitter en shopoloog bij Shopology

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

Chantal Riedeman is oprichter van Shopolgy en voorheen werkzaam geweest als store-designer voor Ikea en storemanager voor V&D. Vandaag treedt ze op als dagvoorzitter van de bijeenkomst. In haar werk als shopoloog neemt ze mensen mee in de kunst van het 'ver-leiden'. Ze stelt dat deze kunst meer dan ooit over leiderschap gaat.

- De missie die Chantal Riedeman retailers bij wilt brengen is dat winkelen een leuke vrijetijdsbesteding is en moet blijven. Winkelen moet weer leuker worden!
- Koopgedrag is niet rationeel, maar emotioneel. Koopbeslissingen worden op gevoel genomen. Niet het product of de omgeving staat in een winkelgebied centraal, maar het gaat om de mensen die er winkelen. Alles moet om de consument draaien.
- Chantal Riedeman licht toe dat veel retailers zich primair richten op omzet. Ze vindt dit merkwaardig omdat het doel van de gebruikers juist een andere focus heeft. Het doel van de gebruikers moet de primaire doelstelling van retailers zijn, dan komt het omzet vanzelf.
- Chantal Riedeman stelt dat we als consumenten leiden aan 'stuffocation' oftewel verstikking door spullen. Te veel spullen leidt tot ruimtegebrek. Een oplossing daarvoor is het verkopen van spullen. Om die reden is Marktplaats zo succesvol. In dit kader wijst ze op het gevaar van re-commerce.
- Chantal Riedeman stelt de vraag wie de klant van de toekomst is. Het zijn de vrouwen die bepalen waar het geld aan uitgegeven wordt terwijl de meeste winkels gebouwd zijn door mannen. Zo kunnen parkeergarages veel vrouwvriendelijker gemaakt worden en kunnen winkelcentra veel kindvriendelijker worden gemaakt door bijvoorbeeld meer verschoningsruimte en speelplekken te creëren. Deze voorbeelden lijken open deuren, maar doe er als retailer je voordeel mee en speel hier op in. Winkelgebieden moeten juist ontspannend zijn. Beleving is daarbij een leuke term, maar dat blijft het zolang er niet bewust mee wordt omgegaan.
- Chantal Riedeman wijst op de toegevoegde waarde van de binnenstad. Het fysieke winkelen blijft zeker perspectief houden, maar dan moeten de kansen van fysiek winkelen wel optimaal worden benut. Consumenten kunnen namelijk alles weerstaan behalve verleiding. Ze illustreert dit aan de hand van een dichte zak chips binnen handbereik. Zodra consumenten lekker en kooplustig zijn gemaakt, verzinnen ze wel een reden om te kunnen kopen. Winkelen moet dus leuk en makkelijk worden gemaakt. Dit moet in samenhang opgepakt worden. Ze concludeert dat we samen bewust moeten zijn van de bedreigingen voor de binnenstad, maar gelooft in de toekomst van de binnenstad.

BELEVING IN BINNENSTEDEN: WAT BETEKENT DAT CONCREET?

Door Ingrid Janssen, Associate Professor TiasNimbas Business School

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

Onlangs heeft TiasNimbas Business School onderzocht wat het belevenisaspect in binnensteden betekent. De rol van beleving en verleiden in de gebouwde omgeving staat hierin centraal. Ingrid Janssen presenteert de belangrijkste conclusies van het onderzoek aan de hand van een viertal vragen.

1. Wat verstaan we onder belevingswaarde?

In deze context gaat het niet om steen of vastgoed, maar om consumenten. Ingrid Janssen illustreert dit aan de hand van de theorie van waardevermeerdering van Pine&Gilmore. Van koffiebonen (grondstoffen delven), naar verpakte pakken koffie (goederen produceren), naar koffie in een koffiekopje (diensten verlenen), naar het serveren van koffie op het San Marco plein in Venetië (beleving creëren).

2. Waarop is beleving het antwoord?

Binnenstadspartners moeten niet bij de pakken neer gaan zitten, maar concrete acties uitzetten. Het onderzoek van TiasNimbas tracht hieraan een steentje bij te dragen. Beleving is ook standplaatsgebonden; consumenten plaatsen beleving in een ander perspectief. Ingrid Janssen illustreert dit aan de hand van een beschrijving van vrijetijdsbeleving in Boekarest ten opzichte van Nederland.

3. Is beleving een toverwoord voor alle winkelgebieden?

Los van de economische situatie en andere retailontwikkelingen is er sprake van overaanbod. Dit heeft te maken met lokale verschillen in bijvoorbeeld demografie. Wanneer er sprake is van dergelijke problemen in de retail lost het toevoegen van het belevenisaspect niet alles op. In dit geval moet met name op bovenlokaal of regionaal niveau gestuurd worden op de detailhandelsstructuur.

4. Wat betekent beleving in binnensteden concreet?

De centrale onderzoeksvraag in het consumentenonderzoek is welke karakteristieken de belevingswaarde van binnenstedelijke winkellocaties bepalen. Dit is onderzocht aan de hand van 25 factoren op zowel historische als niet-historische winkellocaties in 's-Hertogenbosch en Maastricht. Van de ruim 900 respondenten komt niet eens de helft voor hun plezier winkelen (hedonisch of funshopping) maar winkelt meer doelgericht (utilitair of runshopping) of een combinatie daarvan.

Conclusie is dat de meest favoriete winkellocatie niet gelijk is aan de meest sfeervolle winkellocatie. De aspecten die het meest gewaardeerd worden aan de meest favoriete winkellocatie (afstand tot openbaar vervoer, mode & luxe aanbod, dagelijkse winkels) verschillen van de aspecten die het meest gewaardeerd worden aan de meest sfeervolle winkellocaties (kleur, hoeveelheid licht, achtergrond geluid, breedte van de straat).

Vragen uit de zaal

- Vraag: Interessant dat de meest favoriete winkellocatie en de meest sfeervolle winkellocatie verschillende resultaten opleveren. Kan het onderzoek ook gekoppeld worden aan locaties waar de meeste omzet wordt behaald?

Antwoord: Dat is zeker interessant. Als er omzetcijfers voorhanden zijn, houd ik me graag aanbevolen. Probleem is dat retailers dit niet openbaar maken. Zolang retailers geen omzetcijfers willen verstrekken is dit niet mogelijk. Met Locatus wordt wel samengewerkt op basis van passantenaantallen op de drukste punten.

- Vraag: Waar verbaasde je je het meeste over in het onderzoek?

Antwoord: De laatste jaren wordt vaak gezegd dat funshoppen steeds meer in opkomst is. Het onderzoek wijst uit dat we ons ook bewust moeten zijn dat mensen gewoon doelgericht recreatief willen winkelen. Chantal Riedeman voegt hieraan toe dat hiermee is onderbouwd dat winkelen leuk en makkelijk moet zijn.

VESTIGINGSVOORWAARDEN VOOR RETAILERS

Door Jacob de Jonge, voormalig CEO van de Bijenkorf

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

De grootste 'game changers' van het retaillandschap zijn de demografie en de 'bricks & clicks'.

- De demografische ontwikkeling is een van de grootst bepalende factoren van wat er in de toekomst gaat gebeuren. Door de vergrijzing ziet de demografische ontwikkeling er als het ware als een paddenstoel uit. De huidige generatie zal minder besteedbaar inkomen hebben in vergelijking met hun ouders die leefden in tijden van economische groei. Het gevolg is dat de jongere generatie, die minder te besteden heeft, als consument veel kritischer wordt. Het gevolg voor het retaillandschap is dat de meeste middenmoot-merken zullen komen te vervallen. Dat betreft de merken zonder een duidelijke waardepropositie. Het middensegment dat geen beleving, merk of toegevoegde waarde biedt zal niet overleven. Daarnaast is het zo dat producten steeds transparanter worden door de komst van e-commerce en internet. De prijs zal uiteindelijk bepaald worden door jonge consumenten die minder te besteden hebben, maar dan wel met hoge kwaliteitseisen. Het wordt 'the age of cheap' waarin alles duurzaam moet zijn, maar ook goedkoop.
- De 'bricks & clicks' ofwel multichanneling is sterk in opkomst. De omzet gerealiseerd buiten een fysieke winkel is enorm gegroeid. In Nederland bedraagt het aandeel van online retail ten opzichte van de totale retail 8-10%. Groeifactoren voor de technologische kant van e-commerce zijn een betrouwbare internetverbinding en een goed betalingssysteem. Nederland is een van de landen met de hoogste smartphone penetratie (42%). Het broadband internet is in Nederland het snelst van de Europese landen. Betalen per mobiele telefoon is sterk in opkomst. Kortom, de randvoorwaarden voor e-commerce zijn in Nederland optimaal.
  - De multichannel bedrijven staan op het punt het online marktaandeel van hun pure-play concurrenten terug te nemen. Retailers worden wakker en realiseren zich dat je naast de fysieke winkel ook een online shop moet hebben. Onderzoek wijst uit dat multichannel klanten gemiddeld 30% meer uitgeven dan gewone klanten. Retailers die niet online zijn te vinden en geen verhaal vertellen, verliezen het in de toekomst van hun concurrenten.
  - Jacob de Jonge beargumenteert dat hoe sneller het onroerend goed business model verandert, hoe beter. Retailers kunnen hun fysieke winkels niet maar eens in de vijf jaar vernieuwen. Hij licht dit toe aan de hand van het beleid van De Bijenkorf waar 30% van de producten per jaar wordt vernieuwd. Dat is ook de reden waarom er geen sprake meer kan zijn van afschrijving in 20 tot 30 jaar. Dit laatste kan alleen maar als de huurprijs daalt. De waarde van het onroerend goed moet dus drastisch omlaag, anders gaat online alleen nog maar beter draaien.

Vragen uit de zaal

- Vraag: Wat zou je de onroerend goed boeren willen adviseren om direct aan te pakken?
Antwoord: Die moeten per direct gaan afbouwen; incasseer het verschil tussen overwaarde en afschrijving. Door middel van afschrijving moeten zij de pijn nemen en een ander model moet in de plaats komen. 'Deleveraging', een afname van het bedrag aan opgenomen geld, duurt nog minstens 10 jaar. Maar er moeten wel nieuwe dingen gebouwd worden voor nieuwe jonge consumenten die een andere vraag hebben.
- Vraag: Heb je een gouden tip voor retailers in de stad?
Antwoord: Zorg dat je multichanneling heel goed ontwikkelt. Juist het samenspel van online en offline heeft de toekomst.

DE CONSUMENT AAN HET WOORD

Door Wilco Fröger, internationaal vermaard marketingdeskundige alias Rob Janszen, belevingscommunicatie bij Merkbaar Janszen

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

De heer Fröger neemt de zaal mee in de wereld van het bewustzijn en wil laten zien dat de ontwikkelingen die de heer De Jonge heeft geschetst nog veel sneller gaan dan wij kunnen vermoeden. 'To sell the product is to be the product' staat centraal. Maar iets wat heel ingewikkeld is, heel simpel maken kan niet omdat de wereld te complex is. Daarentegen heeft de moderne consument behoefte aan herkenbaarheid. Dit kan alleen beklijven als het beeldmerk sterk is. "A strong brand is desirable and every inner city should be a strong brand". Manipulatie van beeldvorming is belangrijk.

- In een compilatie komen consumenten in de steden 's-Hertogenbosch en Almere aan het woord. Zij komen naar deze steden vanwege de gezelligheid, het winkelaanbod en de sfeer. De heer Fröger vindt dat de consument niet erg kritisch zijn. Hij stelt dat organisaties die het meest zijn gericht op verandering zullen overleven in de toekomst.
- In een filmpje wordt getoond dat betalen met vingerafdruk de realiteit is. Veel sneller dan we gezamenlijk kunnen vermoeden treden we een andere tijd tegemoet. In een tijd van transitie blijft het gaan om verbondenheid. De mogelijkheden met moderne technologie blijven toenemen, maar de consument bepaalt het gebruik ervan. De vraag is vervolgens wat onze identiteit is. De ontwikkeling van technologie gaat zo snel dat de virtualiteit belangrijk wordt. We gaan naar een ander beeld van ideeën en ervaringen. We gaan naar een nieuwe wereld toe, maar de consument bepaalt hoe deze wereld eruit ziet.
- De vraag is hoe consumenten zichzelf moeten beschermen tegen alle informatie die toegankelijk is via internet. We gaan naar een nieuwe virtuele werkelijkheid. De technologie komt in een autonome stroomversnelling. Klanten krijgen daarbij steeds meer macht over het beleid van organisaties. In de wereld van imago, identiteit, komt reputatie te voet en gaat niet meer te paard, maar per glasvezel.
- Consumenten willen verbonden zijn en zich herkennen in hun eigen DNA profiel. Het gaat daarom om het creëren van veiligheid en vertrouwen. De heer Fröger benadrukt dan ook dat retailers hun consumenten moeten betrekken om hen vervolgens actie te laten ondernemen volgens het KISS principe: Keep It Simple and Strong.
- De heer Fröger vraagt het publiek naar hun eerste indruk van zijn presentatie. Deskundigheid en geloofwaardigheid wordt door het publiek genoemd. Daarna zet hij een flitsende bril op en vraagt welk beeld dat oproept bij het publiek. Door een ander uiterlijk aan te nemen wordt een ander imago gecreëerd. Hiermee illustreert de heer Fröger dat er geen contact meer is en we zelf onze eigen waarheid maken. Hij waarschuwt retailers dat klanten niet gebonden en geboeid blijven als retailers niet naar hen luisteren. Het draait daarbij om het creëren van een eigen en unieke identiteit. Zorg dus dat je als retailer een beleving creëert die authentiek is.
- Tot slot blijkt dat professor Fröger een verzonnen identiteit is. In werkelijkheid heeft Rob Janszen, expert in belevingscommunicatie het publiek een spiegel voorgehouden. Maar zelfs deze spiegel viel te bedriegen.

PRAKTIJKVERHALEN VOOR EEN WEERBARE BINNENSTAD

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentaties.

Metten is weten

Door Tommy Walvius, adviseur retail BRO

BRO wil graag een bijdrage leveren aan weerbare ofwel toekomstbestendige binnensteden. Op ieder niveau wordt de discussie gevoerd hoe weerbaar winkelcentra in de toekomst zijn. De winnaars zijn de binnensteden die weten te anticiperen op trends en ontwikkelingen.

- De laatste jaren heeft een enorme schaa sprong plaatsgevonden in de winkelomvang. Hoewel de leegstand fors is toegenomen, moet een kanttekening geplaatst worden bij de locaties. Het zijn met name de kleinere winkelgebieden die procentueel meer leegstand hebben. In de winkelgebieden zelf zijn het meer de randen van het centrum waar de leegstand zich bevindt; de aanloopstraten.
- Expansieve formules kunnen op A1-winkelgebieden vrijwel geen ruimte vinden, maar wensen dat wel. Het A1-gebied wil wel vergroten. Er is steeds duidelijker een kloof waar te nemen tussen het A1-gebied en het gebied daarbuiten. Het is belangrijk om te beseffen dat vernieuwing die gerealiseerd is zoals het Musiskwartier in Arnhem of Piazza in Eindhoven, belangrijk is voor nieuwe winkelformules.
- In het A1 winkelgebied vinden nauwelijks mutaties plaats. In de toekomst is het belangrijk om inzicht te hebben in mutaties om verkleuring van winkelformules en kwaliteit van het winkelaanbod te kunnen waarborgen.
- De koopkrachtbinding is voor zowel in de dagelijkse als niet-dagelijkse artikelensector afgenomen. Waar binnensteden vroeger functioneerden op de regio, wordt de onderscheidende positie tegenwoordig steeds belangrijker. De koopkrachtbinding van de eigen inwoners wordt steeds minder omdat winkelgebieden concurreren om dezelfde consument in de regio. De consument wisselt winkelgebieden steeds makkelijker in.
- De leeftijdsgroep ouder dan 65 jaar geeft gemiddeld veel minder uit aan branchegroepen mode & luxe. De babyboomers (50 – 65 jaar) geven 2x zo veel uit dan de leeftijdsgroep 65+. Het is een uitdaging voor de binnenstad om deze doelgroep ook te binden en te boeien. Deze consumenten moeten bediend worden.
- De bedrijfsopvolging van een grote groep oudere ondernemers is nauwelijks gewaarborgd. Momenteel is 30% van de ondernemers ouder dan 55 jaar. Binnen 10 jaar komt dit vastgoed op de markt. Hierdoor zal de leegstand toenemen.
- Binnensteden moeten keuzes maken aan de hand van feiten en zorgen dat de consument geboeid blijft.
  - Daarbij moeten ze zich richten op versterking van het A1-winkelgebied. Schaa sprong van winkelformules moet hierbij gefaciliteerd worden en het basispakket moet op orde zijn. Dynamiek moet gefaciliteerd worden op plekken waar dit mogelijk is.
  - Daarnaast is het een illusie dat alle commerciële functies overeind gehouden kunnen worden in aanloopstraten. Momenteel heeft elke binnenstad gemiddeld 3 tot 4 aanloopstraten. In de aanloopstraten gaan steeds meer gaten vallen. Het is van belang dat er beleidsmatig gekozen wordt voor sterke aanloopstraten. Het in kaart

brenge van de besproken ontwikkelingen is belangrijk om je als binnenstad te kunnen wapenen in de toekomst.

Vragen uit de zaal

- Vraag: Je gaf net aan dat ondernemers in aanloopstraten zitten bij gratie van grote winkels. Hoe zie je de toekomst?
Antwoord: De filialisering zal toenemen, maar consumenten zijn nog steeds op zoek naar specialistische winkels. Het filiaalgebied rukt gewoon op, maar versterking van elkaar blijft belangrijk.
- Vraag: Wat gebeurt er met de straat die leegstaat?
Antwoord: Transformatie is een fenomeen wat al 100 jaar bestaat. Voorheen zijn woonstraten getransformeerd tot winkelstraten. Het is niet gek dat hier weer verandering in plaatsvindt. Vastgoedeigenaren moeten het verlies nemen als het gaat om de beleggingswaarde.
- Vraag: Is er een gemeente die structureel functietransformatie aanpakt?
Antwoord: Een voorbeeld daarvan is de gemeente Zeist. Het komt bij steeds meer gemeenten op de agenda.
- Vraag: Via het bestemmingsplan kan de functie op een pand worden herzien waardoor sneller functietransformatie kan plaatsvinden, dit zou je juist moeten stimuleren.
Antwoord: Ik ben het hiermee eens. Door het risico van planschade zijn gemeenten echter terughoudend. Het is aan de gemeente of zij actief omgaan met functietransformatie of een faciliterende rol op zich nemen.
- Vraag: Wat is er gebeurd met de gemiddelde huurprijs de afgelopen 10 jaar?
Antwoord: Eigenaren worden nu steeds meer tegen elkaar uitgespeeld waardoor er meer marktwerking ontstaat. Het gevolg van meer leegstand is namelijk meer keuze.
- Vraag: Onderscheidenheid wordt steeds belangrijker voor winkelgebieden. Wat is volgens jou een goede binnenstad?
Antwoord: Eindhoven is een goed voorbeeld. Eindhoven heeft onder meer de prijs voor Beste Binnenstad 2011 – 2013 gewonnen omdat het een zeer groot aanbod heeft dat helder en overzichtelijk is gepositioneerd.
- Vraag: Zijn toenemende internetbestedingen én een groter wordend A1-winkelgebied niet een tegenstelling?
Antwoord: Er komt juist een mooi samenspel van beiden. Het is de uitdaging om ander vastgoed op andere locaties te krijgen om kwaliteit te kunnen behouden. Chantal Riedeman vult hierop aan dat het in lijn is met concretisering van beleving. In plaats van meer ruimte aan te wenden voor het uitstallen van producten, moet deze ruimte aangewend worden voor het optimaliseren van beleving zoals laten zien wat je kunt doen met de producten. Ze haalt hierbij Ikea als voorbeeld aan die van 30.000 m² uitbreidt naar 40.000 m².

Den Haag anticipeert

Door Leonard Kok, algemeen Directeur Dienst Stedelijke Ontwikkeling gemeente Den Haag

- De trek van bezoekers naar Den Haag is een trek waar de binnenstad van Den Haag ook van profiteert. Desalniettemin heeft Den Haag ook te maken met de economische crisis. Factoren die het succes van de Haagse binnenstad maken is het volgende uitgangspunt: maak beter waar je goed in bent en versterk je onderscheidend karakter. Zorg voor een kansenbenadering in plaats van een probleembenadering. De ambitie van Den Haag vloeit voort uit de visie. Als gemeente ben je je ervan bewust dat de stad van iedereen is, dus van beleggers, bewoners, ontwikkelaars etc. Samenwerkingsverbanden zijn daarin belangrijk. Een stad moet de stip op de horizon vasthouden.
- Naast orgware heeft een stad ook interessante hardware nodig. De unieke karakteristieken van de Haagse signatuur zijn:
  - Koninklijk en alledaags
  - Bestuurlijk en politiek
  - Statig en chique
  - Muziek en dans

Deze karakteristieken komen terug in de verschillende sfeergebieden van de stad. Het zijn de fysieke elementen die de stad aantrekkelijk maken.
- Den Haag is goed bereikbaar met alle modaliteiten. Den Haag heeft het voordeel van twee grote treinstations en de toegang tot de stad via de Utrechtsebaan. De vindbaarheid van de binnenstad is echter lastig. Hoewel de bereikbaarheid goed is, ondervinden bezoekers wel een parkeerprobleem. Bewegwijzering is hierin belangrijk.
- Geschetste achtergrond heeft geleid tot investeringsdynamiek.
  - De herinrichting van de Grote Marktstraat is gereed in 2014-2015. Totaal wordt hier 12 miljoen geïnvesteerd.
  - De zogenaamde 'Golden Mile' wordt nieuw leven in geblazen. Dit is de verbinding van de binnenstad met Spuiforum, Wijnhavenkwartier (cluster ministeries) via Den Haag centraal (gereed in 2014)/Nieuw Babylon/Universiteit Leiden en Beatrixkwartier (kantorenlocatie).
  - Met de Nieuwe Haagse Passage krijgen de twee grote winkelstraten een prachtige verbinding. Met de komst van Primark op de hoek van de duurste winkelstraat van Den Haag wordt een belangrijke trekker in het hart van de stad toegevoegd.

Vragen uit de zaal

- Vraag: Hoe belangrijk is het dat er bestuurders zijn die de kar trekken?
Antwoord: Het is heel belangrijk dat er een wethouder is die de kar trekt. Dat moet integraal gebeuren en niet sectoraal.
- Vraag: Jullie presenteren jezelf als de stad van het 'doen'. Wat is het geheim?
Antwoord: Er zijn drie aspecten die een goede uitgangspositie bieden. Ten eerste is dat goed organiseren. Daarnaast moet de fysieke openbare ruimte op orde zijn en ten slotte moet er software zijn ofwel dingen om te doen zoals evenementen.

Keuzes om te investeren

Door Anne-Lize Hoftijzer, Portfoliomanager Development bij MAB Development

Mevrouw Hoftijzer beargumenteert dat eenheidsworst verboden zou moeten worden. Het is belangrijk om binnensteden op orde te houden. Nederlandse binnensteden hebben meer dan buitenlandse binnensteden ingespeeld op trends en ontwikkelingen die op hen afkwamen. Dat heeft de binnensteden gemaakt tot wat ze tegenwoordig zijn. Met het kernwinkelgebied is altijd zorgvuldig omgegaan. Mevrouw Hoftijzer benadrukt dat volgende uitspraken soms hard over kunnen komen, maar dat zij niemand voor het hoofd wil stoten. Ze wil alleen een statement duidelijk maken.

- Mevrouw Hoftijzer gaat in op de factoren die belangrijk zijn voor ontwikkelaars. De sleutel tot succes is samenwerking met verschillende partijen. Deze samenwerking moet anders zijn dan het in voorgaande jaren is geweest.
- De gemeente is vaak te betuttelend en denkt te weinig vanuit de consument. Beleggers zien ontwikkelaars vaak als noodzakelijk kwaad. Maar het is wel de belegger die vaak als eigenaar de vruchten plukt. Om projecten voor elkaar te krijgen moeten vooroordelen van alle partijen overboord worden gegooid.
- De eindgebruiker is goed in gebruiken maar niet in het ontwikkelen. MAB wil graag sturen als procesmanager om alle betrokkenen dezelfde richting op te krijgen.

Vragen uit de zaal

- Vraag: Chantal Riedeman geeft aan dat het inderdaad verstandig is om met elkaar aan tafel te gaan en vraagt mevrouw Hoftijzer iets meer te vertellen over de uitdaging als je met elkaar aan tafel gaat.
Antwoord: Elke partij heeft zijn eigen huishoudboekje. Afstemming over op welk moment er bestedingen gedaan kunnen worden is cruciaal om oponthoud te voorkomen. Verwachtingsmanagement wat betreft capaciteit en vermogen is dus belangrijk.
- Vraag: Aan de hand van het project Achter de Lange Stallen in Breda wordt de vraag gesteld of Breda niet te klein is voor zo'n groot winkelproject.
Antwoord: Nee, Breda heeft een vooraanstaande positie, ook vanuit België gezien. Breda kan groeien omdat het een prachtige binnenstad heeft met een goede verblijfswaarde in combinatie met een groot verzorgingsgebied. Hoewel er leegstand is in De Barones, hebben retailers de behoefte aan grotere winkelpanden.
- Vraag: In het door u aangegeven 'dreamteam' mis ik de consument en de retailer.
Antwoord: Deze zijn inderdaad niet letterlijk vertegenwoordigd. De partijen die aan tafel zitten hebben wel de kennis en kunde in huis. We denken wel in samenspraak met de retailers, maar u heeft gelijk dat het een afvaardiging is van een afvaardiging.
- Vraag: Het bouwen van meer vierkante meters staat haaks op wat hiervoor is gepresenteerd. Wat betekent het voor de retailers?
Antwoord: We kijken juist naar het belang van de retailers die nog niet in Breda zijn gevestigd. Grote panden zijn in Breda beperkt voorhanden.
- Vraag: Nieuwe ontwikkelingen moeten niet als bedreiging worden gezien, maar bekijk het als een kans voor de stad.
Antwoord: Mevrouw Hoftijzer beaamt deze stelling. Nieuwe ontwikkelingen geven een extra impuls aan de stad en versterken de bovenregionale positie.
- Vraag: Wie zorgt er dan voor de ondernemers in aanloopstraten zoals in Zeist die minder goed functioneren?

Antwoord: Het gesprek tussen ondernemers en vastgoedeigenaren moet op gang gebracht worden. Dit moet geleidelijk aan georganiseerd worden. Iedereen moet zijn zorgen op tafel leggen en het probleem aanpakken. De gemeente Zeist geeft letterlijk aan dat hun kernwinkelgebied te groot is. MAB helpt om het kernwinkelgebied compacter te maken.

CONSUMENTENGEDRAG VANUIT EEN MACRO-ECONOMISCHE VISIE

Door Jaap Koelewijn, Professor Corporate finance Nyenrode Business Universiteit

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

Jaap Koelewijn gaat in op wat consumenten tegenwoordig beweegt.

- Hij merkt op dat het woord afwaarderen tijdens diverse presentaties al is aangehaald. Het lange termijn beeld voor consumenten in de Westerse Wereld is extreem zwaar. Nederland heeft tussen 1995 en 2005 enorm veel schulden gemaakt. Na 2000 is sprake van drie crises: de internet bubble, de kredietcrisis en de schuldencrisis. Jaap Koelewijn licht de oorzaken van deze grootschalige schuldenopbouw toe. Het globale beeld van tegenwoordig is somberheid en de hand op de knip. Harde oorzaak daarvan is de economische crisis. Zachte factor is het gedrag van de consument. Het voorbeeld van de IJslandse bank Ice Save, die onder toezicht stond van de overheid, maar toch failliet ging, wordt aangehaald. Na het faillissement heeft de Nederlandse overheid mee betaald. Dit heeft de Nederlandse burgers het vertrouwen ontnomen. Concluderend is het gedrag van de Nederlandse consument veranderd.
- Er zijn specifieke factoren voor Nederland. Markante punten van onze Nederlandse economie staan onder druk. Zo moeten Nederlanders accepteren dat de huizenprijzen dalen. De pensioenfondsen halen lagere rendementen. Maar bovenal is de schuldpositie van de consument de belangrijkste factor.
- Jaap Koelewijn legt uit wat er met de Nederlandse consument aan de hand is. De vermogenspositie is veranderd; we zijn rijker geworden, maar we hebben meer schulden. De hypotheekschuld in Nederland is ruim vier keer zo veel geworden. Uit de antwoorden van het publiek blijkt ook dat de meeste mensen een aflossingsvrije hypotheek hebben. Consumenten lossen hun schulden niet af.
- De leeftijdsgroep 45-65 jaar is rijker geworden. Dit komt met name door de overwaarde op huizen. De groep die het financieel zwaar heeft en kwetsbaar zijn, zijn de 30-ers van nu. Zij hebben meer schulden en de waarde van de onderpanden is gedaald. Dit zijn wel de consumenten waar veel retailers zich op richten.
- De binnenlandse vraag is structureel gedaald en de druk blijft waardoor het consumentenvertrouwen ook onder druk blijft staan. Mede door uitspraken als "nivelleren is een feest", heeft de consument het gevoel dat er wraak op hem wordt genomen. Nederlandse consumenten zijn wispelturiger ten opzichte van het buitenland. Dat komt mede door de hoge internetpenetratie van 91%. Het gevolg is dat groepeerfecten ofwel dynamische effecten steeds groter worden. Consumenten kunnen niet goed met onzekerheden omgaan, zij accepteren niet als er dingen misgaan. DE consument bestaat niet, maar de verbindende factor tussen hen is zuinigheid. Consumenten hechten veel waarde aan herkenbaarheid en willen liever niet voor verrassingen komen te staan. Wel is het zo dat zij binnen de behoefte aan zekerheid ook behoefte hebben aan variatie. Een onderling uitwisselbare binnenstad, zonder onderscheidende positie, heeft niet de potentie om een consument aan zich te binden. Als binnenstad zijnde moet je de consument dus echt wat bieden.

- Creativiteit en eigenheid is niet 1 op 1 overleg baar, maar draagt wel bij aan een beter beeld. Juist de mix is belangrijk. Binnensteden moeten thema's uitdragen en niet alleen maar dezelfde soort winkels. De uitdaging voor bestuurders ligt in diversificatie. Alleen met meer diepte en breedte in het aanbod kan de consument binnen boord gehouden worden.

Vanwege uitloop van het programma wordt de discussie bewaard tot na de presentatie van Hans de Jonge.

WERK AAN DE WINKEL? LESSEN UIT AANPAK KANTOREN-LEEGSTAND

Door Hans de Jonge, hoogleraar Real Estate Management TU Delft

Onderstaande opmerkingen fungeren als aanvulling op de presentatie.

Door het uitlopen van het programma kort Hans de Jonge zijn presentatie in. Hij vraagt zich af of de vastgoedindustrie wel heeft begrepen dat het vastgoed dat wordt gebouwd voor de consument dient. Vastgoed is namelijk geen financieel product, maar is er uiteindelijk voor de eindgebruiker.

- Vastgoed is alles wat aan de aarde vastzit. Momenteel zitten we vast aan een enorme voorraad, waarvan de vraag nu niet meer actueel is. Van de bestaande voorraad is slechts 1% nieuwe toevoeging. Er is nauwelijks sprake van kennis over voorraad aan vastgoed. Aan de voorkant is er voorraad bijgebouwd, maar aan de achterkant is niets onttrokken.
- De periode van reset is de verschuiving van een industriële service-economie naar een idee-gedreven creatieve service-economie. In deze periode van grofweg 20 jaar wordt nieuwe groei mogelijk gemaakt.
- Hans de Jonge licht cijfermatig de problemen in de kantorenmarkt toe. Hij stelt dat de opgave vanuit een ander gezichtspunt bekeken moet worden. De opgave is de vraag wat de houdbaarheid is van vastgoed. De reden waarom de kantorenmarkt uit de rails is gelopen is omdat er geen rem aanwezig was vanwege verschillende belangen van verschillende partijen. Zo heeft Het Rijk geen visie op de planologie, hebben provincies geen provinciale sturing, zien gemeenten het grondbedrijf als een cashcow, willen ontwikkelaars omzet en marge, willen beleggers goede beleggingen, willen banken financieringen verkopen en tot slot hebben gebruikers een zeer ruime keuze.
- In het actieprogramma voor de kantorenmarkt heeft minister Schultz van Haegen alle partijen gevraagd om op één lijn te komen. Uiteindelijk zijn alle partijen het eens geworden. Het gezamenlijk doel was om te komen tot een beter functionerende kantorenmarkt en verduurzaming van de bestaande voorraad.
- Hoofdpijnen van het convenant in juni 2012 waren:
  - Regionale kaders.
  - Voorraadbeleid (verduurzamen van voorraad).
  - Transparantie.
  - Wanneer huurcontracten voor een bepaald bedrag worden afgesloten mét verschillende incentives, dan is dat niet volgens het marktmechanisme. Dit was aanleiding om de transparantie te vergroten.
  - Compensatiefondsen.
  - Voor een beperkt gebied is uitgesproken dat er maatregelen genomen moeten worden; het onttrekken van voorraad. Nieuwbouw betekent afdracht, daarnaast betalen huurders aan een bepaald fonds. Om compensatiefondsen te laten werken was er nieuwe wetgeving nodig.
- Het waarderingsprobleem maakt transformatie moeilijk. Na ondertekening van het convenant vindt Het Rijk dat de kantorenleegstand vooral lokaal opgepakt moet worden. Met alleen een convenant ben je er dus nog niet.

- Lessen die de retailmarkt hieruit kan trekken:
  - De winkelmarkt werkt volgens hetzelfde mechanisme.
  - Werken met DPO's is zo gek nog niet omdat er tenminste ergens op wordt gestuurd.
  - Generiek beleid bestaat niet (markten zijn zeer lokaal).
  - Coördinatie en planning op regioniveau is noodzakelijk.
  - Onttrekkingsbeleid wordt met argusogen door Nma gevolgd.
  - Partijen blijken in staat elkaar te vinden als de nood hoog is.
  - Wanneer de waardeketen opgebouwd wordt vanuit de consument, dan kan de functie nooit fout gaan.
- De nood in de winkelmarkt is nog niet zo hoog dat een actieprogramma winkelmarkt ofwel ingrijpen nodig is.

Vragen uit de zaal

- Vraag: Wat is het risico van niet veranderen?
Antwoord: Afwaarderen moet gebeuren. De rentes worden nu kunstmatig laag gehouden, maar sanering duurt 10 tot 20 jaar. De overheid kan actief een rol oppakken door te zeggen dat objecten gesloopt moeten worden. Dit kan misschien als een verlies aanvoelen, maar dit is het niet. Een pand dat niet wordt gebruikt is in feite al een verlies. Het is een menselijke eigenschap om de bittere pil maar niet te slikken. Dit moet uiteraard wel gebeuren.

REFLECTIE OP DE DAG

Reflectie op de dag door dagvoorzitter Chantal Riedeman en de voorzitters van het Platform Binnenstadsmanagement en SSM Retail Platform

De heer Kamp dankt alle deelnemers voor hun aanwezigheid en deelt mee dat iedereen na afloop een goodiebag krijgt. Inhoud van deze goodiebag is de jaarpublikatie 'Signalen uit de binnenstad'. Daarnaast hebben het Platform Binnenstadsmanagement en SSM Retail Platform een informatiebrochure uitgebracht naar aanleiding van deze bijeenkomst met als titel: 'De weerbare binnenstad: inspelen op trends en ontwikkelingen voor toekomstbestendige binnensteden'. Tot slot heeft de Kamer van Koophandel een handzaam stappenplan ontwikkeld met praktijkvoorbeelden om leegstand op te lossen.

Hoewel aan de inhoud van deze publicatie de grootste zorg is besteed, aanvaardt het Platform Binnenstadsmanagement geen enkele aansprakelijkheid voor de (gevolgen van) onjuistheden of het ontbreken van informatie. Het overnemen en/of gebruiken van deze publicatie is uitsluitend toegestaan met correcte bronvermelding. Aldus opgemaakt door het Platform Binnenstadsmanagement op 29 november 2012.

Alleen door samenwerking en krachtenbundeling van gemeente, ondernemers en vastgoedeigenaren kan een stadscentrum doelmatig ontwikkeld, beheerd en gepromoot worden. Het Platform Binnenstadsmanagement stimuleert en professionaliseert als onafhankelijke organisatie sinds 1995 het binnenstadsmanagement in Nederland. Het Platform bereikt dit door netwerkvorming, kennisontwikkeling en kennisuitwisseling. Aan de Stichting zijn ruim 70 steden als deelnemer en 8 vastgoedpartijen als begunstiger verbonden.